

ZO ZAHRANIČNEJ ODBORNEJ LITERATÚRY

PROF. JACEK WOJCIECHOWSKI

The article presents foreign specialized publications related to librarianship and information science. The summary provides a rich panorama of approaches and perspectives in current research on various librarianship and information science issues and topics, e. g. how design thinking is applicable to library products and services, how digital technologies impact human brains and peoples' essential intellectual capacities, why watching fictional films or reading fictional books gives people an opportunity to think about who they are, what they value, or who they are connected to, etc. The author analyses in detail the following works: DILL-SHACKLEFORD, Karen E. – VINNEY, Cynthia. *Finding Truth in Fiction*. Oxford : Oxford University Press, 2020; WOLFOVÁ, Maryanne. *Čtenáři, vrať se. Mozek a čtení v digitálním světě*. Brno : Host, 2020; TYMOŠYK, Mykola. *Ukrajinska knyha i svit. Chudožno-publicystyčna opovid'*. Washington – Kyjiv : Ukrajinskijj Universytet Washington – Kyjivskijj Nacionalnyj Universytet Kultury i Mystectv; 2018; CLARKE, Rachel Ivy. *Design Thinking*. Chicago : American Library Association, 2020; *Biblijatečny vesnik. Navukovy zbornik*. Nr. 11. Minsk : Nacionalnaja Biblioteka Belarusi, 2019.

Keywords: design thinking; library administration; fiction; social life; parasocial relationships; digital technologies; reading; critical thinking; history of printed books; Belarusian librarianship; library and information science

✉ jwck@wp.pl

🏠 Jagiellonian University in
Kraków

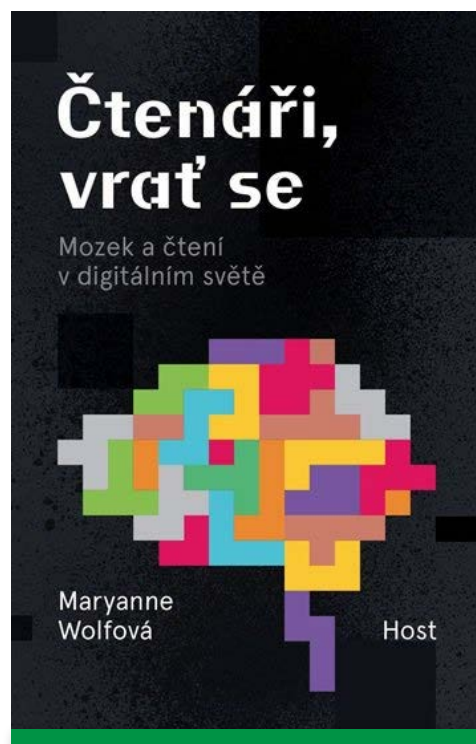
🌐 https://en.uj.edu.pl/en_GB

V snahe priblížiť čitateľom časopisu Knižnica čo najkomplexnejší prehľad knižnično-vednej a tematicky príbuznej literatúry z rozmanitých regiónov sveta koncentrujem pozornosť na určitý druh informácií. Občas sa však zamýšľam nad tým, či to, čo ponúkam, skutočne reprezentuje kvalitnú úroveň. Snažím sa ignorovať jednoznačne negatívne recenzie, hoci to nie je vždy možné. Koniec-koncov cieľom je priniesť prehľad tlače a noviniek zo zahraničnej publicistiky,

ale prevratné správy sa objavujú len zriedkavo. Teraz sa však musím priznať, že som niečo podstatné prehliadol, a tým sa zároveň aj znemožnil, pretože som si v pravý čas nevšimol vynikajúce dielo¹ americkej profesorky Maryanne Wolfovej. V roku 2020 vyšiel aj jeho český preklad pod názvom *Čtenáři, vrať se. Mozek a čtení v digitálním světě*. Publikované dielo nestratilo nič zo svojej kvality, ale príspevok má trojročný sklz.

K MÚDROSTI [*****]

WOLFOVÁ, Maryanne: *Čtenáři, vrať se. Mozek a čtení v digitálním světě*. Prel. Romana Hegedüsová. Brno : Host 2020. 264 s. ISBN 978-80-275-0011-6.

Americká profesorka neurológie Maryanne Wolfová, ktorá sa zaoberá čitateľskou gramotnosťou a problematikou dyslexie detí, sa v publikácii zamýšľa nad relevantnými rozdielmi medzi rečou a čítaním jedinca. V analyzovanej monografii uvádza, že zatiaľ čo reč patrí k prirodzenej ľudskej schopnosti, čítanie je umelá zručnosť, ktorú sa človek musí naučiť. Podľa autorky ide o produktívnu činnosť a úsilie vynaložené na túto aktivitu sa neskôr vráti. Spomínané činnosti umožňuje plasticita mozgu, ktorá sa dokáže prispôbiť nesmierne širokej škále rôznych zmyslových činností vďaka neurónom, rozširujúcim vrodene schopnosti jedinca. Je nesmierne dôležité, aby sa so stimuláciou začalo čo najskôr. Podmienkou však je, aby išlo o kvalitné hĺbkové čítanie s porozumením, vychádzajúce zo zváženia a prípadného akceptovania pohľadu a názoru druhého človeka tak, aby v konečnom dôsledku dochádzalo k prenikaniu do vedomia druhých, k prekračovaniu hraníc vlastných vedomostí a tým aj k prehľbovaniu kritického uvažovania.

Mentálny rozvoj človeka sa odohráva v troch hlavných úrovniach (vizuálnej, verbálnej i poznávacej) a súčasne aj v dvoch menších – motorickej a emocionálnej. Podstatné je, že všetky uvedené úrovne sa aktivizujú práve čítaním. Technologická komunikácia však tento

proces decimuje natoľko, že sa znižuje orientácia na čítanie s porozumením, dochádza k znechuteniu jedinca čítať tlačené texty a uprednostňuje sa „plytké klikanie“. Dôsledkom je ústup čítania medzi deťmi a v prípade študentov pri dlhšom čítaní ide o stratu trpezlivosti. Autorka monografie upozorňuje na potrebu eliminovania hrozieb vyplývajúcich z existujúcich deštruktívnych vplyvov digitálnej komunikácie.

V publikácii sa hovorí aj o uvažovaní v tzv. kobyľkovom štýle, t. j. orientácii na plytké preskakovanie z jednej témy na druhú, pričom nevznikajú žiadne nové a usúvšažnené obsahy, ale upúšťa sa od súvislého a pozorného čítania, čo zároveň ovplyvňuje aj spôsob myslenia.

Čítaním nadobúdame vedomosti, dochádza k zážitkovosti a rozvíjaniu myslenia s viacsmerovým poznávaním. Digitálne médiá uvedené myslenie redukovujú, utlmujú v ňom empatiu a analytickosť, navyše v súčasnosti má výskyt empatie medzi mladými ľuďmi klesajúcu tendenciu. Pri klasickom čítaní – za predpokladu, že ide o hĺbkové čítanie – si čítajúci vyberá to najlepšie. A to je práve čítanie s porozumením, ktoré je najvyššou formou čítania.

V knihe autorka poukazuje aj na množiace sa riziká vyplývajúce z nadmernej expozície mladého človeka permanentnému digitálnemu rozptýleniu. Výdobytky techniky jednoznačne neodsudzuje, ale súčasne

hovorí o potrebe chrániť šírenie informácií prostredníctvom písomníctva, nenechať ho potápať sa v oceáne digitalizovaných informačných komunikátov. V tomto ohľade je dôležité pripomenúť skutočnosť, že knižnice takúto úlohu nemôžu zvládnuť bez vzájomnej spolupráce s domácnosťami. Avšak s čítaním je potrebné začať doma. Podstatný je fyzický kontakt s knihami od útleho veku, najmä deti vo veku 2 – 5 rokov by mali byť obklopené knihami. Nemali by im chýbať ani ďalšie vhodné umelecké a športové aktivity a v istej miere aj možnosť využívania digitálnej techniky s prihliadnutím na racionálnu vyváženosť. Vo všetkých uvedených oblastiach by knižnice mohli byť nápomocné.

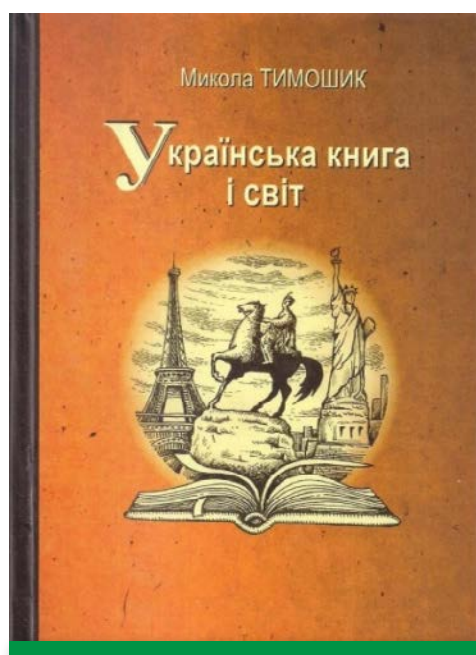
Profesorka Wolfová vyslovuje domnienku, že americké deti horšie zvládajú čítanie než ich rovesníci v ostatných západných krajinách. Neposkytuje však žiadny dôkaz podporujúci toto jej tvrdenie. Napriek tomu autorka rozhodne vystupuje proti predčasnému samostatnému osvojovaniu čítania a za optimálny čas považuje prvú triedu základnej školy. V skoršom veku by deťom mali čítať rodičia, starí rodičia alebo ktokoľvek iný. Autorka v diele ešte opisuje šesť štandardných modelov čítania, z ktorých dva sú podľa nej veľmi dobré a progresívne, jeden je priemerný a ostatné tri sú nedostatočné až fatálne.²

V publikácii sa autorka venuje aj takej závažnej problematike, akou je dyslexia. V súlade so svojou odbornou špecializáciou nabáda k čo najskoršiemu odsledovaniu prípadných príznakov tejto biologicky podmienenej poruchy. Symptómy a prejavy poruchového čítania sa totiž vyskytujú skôr, než sa vo väčšine prípadov domnievame, ale ich neskorým odhalením deti môžu nadobúdať presvedčenie, že sú v niečom horšie ako ich rovesníci. Dostatočne včasným diagnostikovaním je možné túto prekážku lepšie zvládnuť a kontrolovať.

Podľa Wolfovej bude myslenie budúcich generácií odlišné od myslenia súčasnej generácie, a preto by sa malo orientovať na využívanie všetkých možností komunikovania informácií, a to v písanej aj digitálnej podobe. Najmä v prvých piatich rokoch života by deti mali byť konfrontované s obidvoma druhmi médií, čím sa u nich formuje „dvojazyčný“ mozog dôležitý na rozvoj flexibilného vnímania. Určité pozitíva digitálnych technológií sú zrejmé, ale čítanie písaného textu je pri správnom vývine dieťaťa nenahraditeľné.

PERIPETIE UKRAJINSKEJ KNIŽNEJ KULTÚRY [*****]

TYMOŠYK, Mykola: *Ukrajinska knyha i svit. Chudožno-publicystyčna opovid*. Washington – Kyjiv : Ukrajinskij Universytet Washington/Kyjivskij Nacionalnyj Universytet Kul'tury i Mystectv 2018. 514 s. ISBN 979-966-7821-69-2.

Monografia profesora Mykola Tymošyka vydaná v ukrajinčine píše o ukrajinských spisoch, ktoré sa vyznačujú jednoznačným úsilím dištancovať sa od vnucovania ruských a sovietskych podmieneností a väzieb, ale zároveň neodmietajú ukrajinsko-nacionalistické smerovanie.³ Publikáciu zastrešujú dve univerzity – Ukrajinská univerzita vo Washingtone a Národná univerzita kultúry a umenia v Kyjeve. Monografia obsahuje štyri cudzojazyčné resumé v angličtine, nemčine, francúzštine a poľštine.

V úvode Volodymyr Ivanenko, profesor na Washingtonskej univerzite, opisuje analyzovanú monografiu ako mimoriadne významnú publikáciu, pretože v dôsledku zložitých dejín Ukrajiny je ukrajinská veda celkovo slabo rozvinutá. Vo východnej časti Európy sú dejiny kníh a písomníctva rovnako komplikované a dramatické, ako boli aj osudy tamojších národov. Postupom času sa po zbavení nánosu klamstiev dozvedáme pravdivejšie informácie, odlišné od tých, ktoré boli verejnosti podsúvané po mnohé desaťročia či dokonca stáročia. Početné premisy a vedecké poznatky sa menili v závislosti od režimu a tomu zodpovedala ich „pravdivá“ kognitívna hodnota,

pričom v jednotlivých krajinách bol rozmanitý prístup k relevantným informáciám a vedecké poznatky a ich hodnota sa časom menia.

Dejinné peripetie zapríčinili, že sa ukrajinské knihy vydávali v rozličných častiach sveta. Profesor Iva-
nenko v úvode zdôrazňuje, že ide o uvádzanie mnohých falošných údajov na pravú mieru. Ako príklad
spomenul, že prvotným vydavateľom ukrajinských kníh nebol ruský tlačiar Ivan Fjodorovič (mimochodom,
zaslúžilý vydavateľ), ale už 112 rokov pred ním žijúci Ukrajinec Stepan Dropan z Lvova.

Samotný autor monografie sa na začiatku svojej práce zamýšľal nad najstaršími odkazmi, počnúc otázkou kto a kedy začal tlačiť knihy – Rusi alebo Ukrajinci? Podľa neho v roku 1460 začal vydavateľskú činnosť Ukrajinec z Lvova Stepan Dropan, ktorý si osvojil tlačiarenské schopnosti a zručnosti v Nemecku, nie v Rusku. Išlo o podnikateľský zámer realizovaný o 112 rokov skôr, ako bolo podnikanie ruského vydavateľa Ivana Fjodoroviča narodeného v Poľsku, ktorý bol celé storočia predstavovaný ako zakladateľ ukrajinskej tlače. Faktom je, že Fjodorovič zastupoval aj ukrajinskú kultúru, preto cárské úrady neskôr tlačiareň nakoniec zavreli. Publikácia uvádza, že na Ukrajine vznikajú začiatky objektívnych bádateľských procesov zameraných na ukrajinskú diaspóru až v súčasnosti, ale výsledky tohto bádania sú pomerne skromné.

Tymošyk v diele skúmal pamiatky ukrajinského písomníctva, ako aj povahu jeho prvotín, pričom sa snažil zásadne redukovať doposiaľ uznávané proruské závislosti a súčasne vytvárať globálnu panorámu ukrajinskej literárnej tvorby a jej knižničnej nadstavby v období po 1. svetovej vojne. Treba však konštatovať, že táto panoráma nie je úplná, ani jednoznačná, a už vôbec nie komplexná. Zo všeobecného hľadiska by si koncepcie prikláňajúce sa k ruskému kultúrnemu etniku, rovnako ako tie, čo sa od neho odklňali, zaslúžili osobitné spracovanie. Absentuje v nich zohľadnenie ukrajinských textov, ktoré boli uverejňované na územiach Poľska, Česka a Slovenska, pritom táto problematika si sama osebe vyžaduje obozretnosť pri komentovaní a interpretovaní. Ukrajinskému písomníctvu by prospelo obmedziť preberanie informácií a formulovanie úsudkov odsunúť do úzadia už aj preto, keďže už pri čítaní monografie existujú na popisované udalosti diametrálne odlišné názory.

Autor monografie sa zhoduje s názorom mnohých Ukrajincov, že hlavnými nepriateľmi Ukrajincov sú Rusi a Nemci, o čosi menej Rumuni a Poliáci. Tymošyk sa usiluje preukázať, že zapísané a vhodne šírené texty v národnom jazyku pomáhajú udržiavať národnú súdržnosť v celosvetovom meradle proti rôznym politickým a nepriaznivým okolnostiam. Polemizovať s takýmto názorom nemá význam, i keď autor signalizuje, že uvedený problém je už čiastočne minulosťou.

Na Ukrajine nikdy nebola sloboda publikovania bez ohľadu na politické okolnosti. Osobitne však ukrajinskú literatúru potláčal cársky minister vnútra Peter Valujev. Počas celého obdobia ruskej nadvlády boli likvidované ukrajinské vedecké pracoviská, ústavy a knižnice. Len málo zainteresovaných vie o skutočnosti, že naposledy sa takýto incident udial v roku 2017 v Moskve.

V medzivojnovom období začali vznikať ukrajinské centrá a vydavateľstvá v Poľsku, Rakúsku, Československu, Nemecku a Taliansku, a po druhej svetovej vojne prevažne v Mníchove, kde začala pôsobiť Nezávislá ukrajinská univerzita s čoraz väčšou vydavateľskou produkciou. Významné úspechy zaznamenala aj Ukrajinská katolícka univerzita v Ríme, ktorá sa monografiami zameranými na ukrajinskú problematiku usilovala šíriť pravdivé názory o Ukrajine. Osobitné zásluhy Tymošyk pripisuje Jevgenijovi Onackému, ktorý v roku 1919 vycestoval na konferenciu do Paríža, odkiaľ sa už nemohol vrátiť do ZSSR. Neskôr sa stal profesorom na univerzite v Neapole, potom v Ríme, kde pripravil ukrajinsko-taliansky slovník, ktorým sa ukrajinjčina etablovala v medzinárodnom meradle. Neskôr spracoval antológiu vyslovene ukrajinskej prózy. Uvedené informácie naznačujú rozsah ťažkostí s vydavateľskou činnosťou v súčinnosti s národnostnými problémami, ktorým museli, ale naďalej aj musia čeliť Ukrajinci. Autor uznáva, že aj iné národy to mali ťažké, ale s utrpením ukrajinského národa je to neporovnateľné.

Svoje ďalšie úvahy rozčlenil Tymošyk podľa krajín, v ktorých predpokladal, že ukrajinská diaspora ako celok je, resp. bola aspoň relatívne, zjednotená. Ako príklad uvádza pôsobenie niekoľkých postpetľurovských vydavateľstiev a kníhkupectiev vo Francúzsku v medzivojnovom období. Išlo o vydávanie vlajkového časopisu *Tryzub*, ktorý vychádzal v rokoch 1923 – 1939. Tlačiareň *Ukrajinské slovo* bola počas okupácie zatvorená, aby nespolupracovala s Nemcami, následne ju opäť otvorili v roku 1949. Vo Francúzsku bola po 2. svetovej vojne vydaná *Encyklopédia ukrajinizistiky*. Najskôr v rokoch 1949 – 1951 šlo o trojzväzkové a v rokoch 1955 – 1989 až o desaťzväzkové dielo.

Po skončení 2. svetovej vojny pôsobili na území Ukrajiny ilegálne vydavateľstvá *OUN* a *UPA*. Posledná brožúra *UPA* o banderovcoch vyšla v náklade 13 000 výtlačkov, ale po vražde Stepana Banderu v roku 1959 sa ukrajinské nezávislé vydavateľstvo presťahovalo do Anglicka, konkrétne do Londýna a do Nottinghamu. S ukrajinskou vydavateľskou činnosťou začali v roku 1955 aj v USA. V roku 1968 sa uskutočnil zjazd

OUN a do jeho vedenia zvolili Jaroslava Stečku, čím sa na istú dobu výrazne intenzifikovala vydavateľská produkcia. V Európe bola Ženeva najvýznamnejším centrom nezávislej ukrajinskej vydavateľskej činnosti.

Z poľských Ukrajincov vyzdvihuje Tymošyk predovšetkým Ivana Ogenka (1882 – 1972), ktorý v rokoch 1933 – 1937 prevádzkoval vo Varšave vydavateľstvo a knižný obchod *Naša kultura*. Počas pôsobenia v Poľsku sa pravdepodobne zapojil do banderovskej spolupráce s Nemcami, preto nemožno očakávať, že bol v Poľsku vítaný. Neskôr sa presťahoval do Švajčiarska (1945 – 1947), aby sa nakoniec usadil v Kanade. Ogenko sa zaslúžil o zhotovenie prekladu Biblie, ktorý dokončila jeho dcéra a bol vydaný až v roku 1962 v Londýne. Za najlepší sa považuje preklad od Ivana Chomienku, ktorý vydali o rok neskôr v Ríme. Mimochodom, obidva preklady Biblie boli v tom čase zakázané, a to nielen ruskou pravoslávnu cirkvou, ale aj sovietskymi úradmi. Z uvedeného je zrejmé, že autonómia ruskej cirkvi je len mýtus, ktorý nevedno z akého dôvodu žije a je udržiavaný dodnes.

Od medzivojnového obdobia na rôznych miestach a univerzitách po celom svete vznikali katedry ukrajistiky, strediská ukrajinskej kultúry, knižnice a združenia ukrajinských novinárov. Vždy však na to chýbali (ale i naďalej chýbajú) peniaze, štipendiá a dobre vzdelaní zamestnanci. Autor tvrdí, že žiadna iná krajina neutrpela také intelektuálne straty ako Ukrajina. Treba dodať, že celistvosť a ukrajinský charakter pretrváva len vďaka spontánnym pravidlám *troch P: patriotizmus – slušnosť – profesionalita*, pričom sa možno domnievať, že spomenutá profesionalita stále absentuje.

Na záver je potrebné položiť si otázku, ako dlho môže pretrvávajúci uvedený stav. Emigrácia Ukrajincov (z Ukrajiny) v súčasnosti nastáva predovšetkým z ekonomických dôvodov, preto nevznikajú ani nové kultúrne centrá. Politické spory sú jediné, ktoré zaznamenávajú rozmach, čoho dôkazom bola aj aféra v tolerantnej Kanade v súvislosti s pomníkom *Ukrajinskej povstaleckej armády*, ktorý už dlhšie stojí v Oakville. Ďalším dôkazom je fakt, že miestna ukrajinská tlač prestala spájať členov ukrajinskej obce i napriek tomu, že tam pôsobí známe a uznávané vydavateľstvo *Tryzub*. Otázne je i ďalšie pôsobenie ukrajinských oddelení na Univerzite v Edmontone. Podobná situácia je aj v USA. Ukrajinský knižný obchod *Bazar* v New Yorku existoval len do roku 2015 a mnohé ukrajinské inštitúcie pôsobiace v Stanforde majú veľké existenčné problémy.

Tymošyk tvrdí, že v súčasnosti sa ukrajinskej literatúre najlepšie darí na Slovensku a v Kanade, v ostatných krajinách (Ukrajinu nevynímajúc) je ukrajinská literatúra v žalostnom stave.

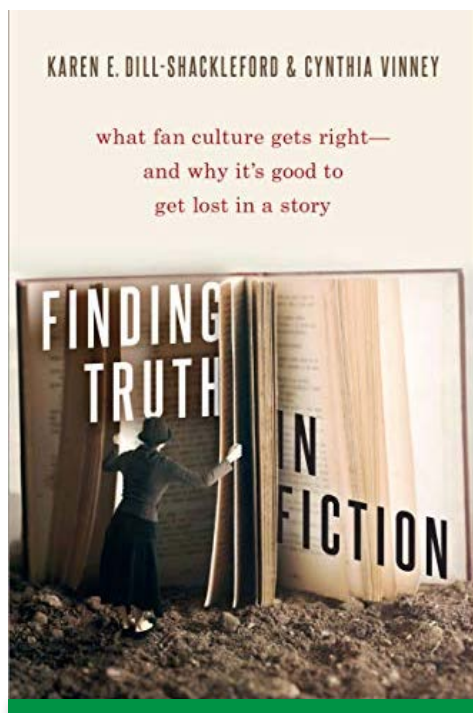
Podľa Tymoškyka takmer vždy o Ukrajine rozhodovali zločinci. Počas trvania ZSSR zažívala Ukrajina skazu, preto je obnovovanie normálnych pomerov dosť zložitým procesom. I napriek tomu, že od roku 2016 existuje *Ukrajinský knižný inštitút* zriadený podľa poľského modelu, o nejakých prevratných výsledkoch sa hovoriť nedá, keďže samotné zriadenie inštitúcie ešte nič neznamená, pokiaľ neplní svoju úlohu.

Ukrajinská literatúra urobila pre Ukrajinu všetko, čo urobiť mohla. Naopak, oveľa menej sa urobilo pre ukrajinskú literatúru, ale nikto sa za to, zdá sa, nehanbí.

STAROSTI S FIKCIOU [****]

DILL-SHACKLEFORD, Karen E. – VINNEY, Cynthia: *Finding Truth in Fiction*. Oxford : Oxford University Press 2020. 284 s. ISBN 9780190634607.

V ostatnom čase oblasť knihovníctva a literatúry ovládol paninformacionizmus, podľa ktorého by mali všetky informácie podliehať jedine digitálnemu spracovaniu informácií. V takomto prípade by jediným riešením pre knihovníkov bolo *zbaľiť si kufre a ísť kade ľahšie!* Skutočnosť je však iná, pretože nedochádza k ochudobňovaniu širokého spektra rozličných foriem komunikácie, resp. nie sú ani dôkazy, že sa literatúra skutočne ocitla v defenzíve voči digitálnym nosičom a elektronickým médiám. Zároveň si treba uvedomiť, že komunikácia sa nevzťahuje len na digitálny prenos informácií. Uvedieme pomerne jednoduchý príklad. Občas nastane situácia, že nepovieme celú pravdu, ale podsúvame iba neoverené výpovede. Masmédiá bežne uverejňujú práve tento druh informácií, a to vo veľkej miere, pretože ide o oblasť, ktorá v sebe zahŕňa prenos vymyslených, fiktívnych, ale aj špekulatívnych obsahov. A práve tu by mali započat knižnice svoju mimoriadne dôležitú úlohu, ktorá spočíva v dôslednom overovaní informácií.

Doposiaľ sa o tejto problematike nehovorilo v dostatočnej miere a mlčky sa trpeli fiktívne správy tzv. odborníkov z oblasti informačnej vedy. Príliš zriedkavo sa na túto tému predostierajú kompetentné názory nielen zo strany knihovníkov, ale aj z iných vedných odborov.

Fiktívne príbehy spestrujú a obohacujú náš život, bez nich by bol pochmúrnejší, dávajú mu širší rozmer. V tejto súvislosti sa fikcia začala vnímať z viacerých rozmanitých hľadísk a ukázalo sa, že existujú aj fyziologické efekty fiktívnych príbehov. Veď predsa, ak sa chystáme na hudobný koncert alebo na operné predstavenie, tak neočakávame žiadne strohé informácie. (Napríklad údaje o Hamletovi poznám v 117 verziách, na futbalový či hokejový zápas nejdem kvôli tomu, aby som sa tam dozvedel len výsledok. Našťastie, život nie je iba kaskáda informácií.) V kontexte uvedeného upozorňujeme na jedinečný názor dvoch amerických autoriek, ktorý je o to vzácnejší, že sa nešpecializuje na literárnu vedu, ale na sociálnu psychológiu. Napriek tomu treba podotknúť, že kniha je napísaná vágne, s čím súvisí aj nejasné odčlenenie fikcie od pravdivých komunikátov, a teda nevystihuje podstatu problému, s ktorým sa stretávame v každodennej praxi. Navyše, v texte používaný termín *virtual reality* dodatočne

znižuje prehľadnosť pojmov, čo je na škodu veci. Fiktívne príbehy si žiadajú presné projektovanie v dimenziách fikcie, teda v nereálnych, vymyslených kategóriách, čo však neznamená, že ide o menej dôležité oblasti, a to najmä, keď ide o prenos obsahov – čo je proces, na ktorom sa zúčastňujú knižnice. V predmetnej monografii nachádzame práve k takejto činnosti povzbudenie, i keď nemôžeme s presnosťou určiť, či ide o účinné a primerane opodstatnené podnety.

Fiktívne príbehy (či už filmové, televízne, divadelné, ale predovšetkým literárne) povzbudzujú predstavivosť a podľa autoriek by sa bez nich nedalo žiť, ba dokonca sa nesmie stať, aby sa odčlenili od knižníc, pretože stimulujú emocionálnu stránku osobnosti. Získané podnety ovplyvňujú aj denné a nočné snívanie, čím sa v mysliach formujú originálne modely imaginárneho sveta a rôzne inšpirácie pre individuálne predstavy jednotlivca. Z fiktívnych príbehov je možné odvodzovať seriózne závery a na základe individuálnej empatie aj vybrať emóciu, pôžitok, reflexiu alebo aj všetky tieto faktory naraz. Fiktívne príbehy by mali obsahovať určité znaky, ako napríklad lineárnosť, konzistentnosť a naratívnosť, ktoré by sa mali dodržiavať a rešpektovať. Zároveň by sa tiež mali pridrižovať základných zásad pravdepodobnosti a logiky. Práve tieto dva atribúty v súčasnej naratívnej tvorbe najviac chýbajú.

Pozorovania ukazujú, že predvídateľné fiktívne príbehy vedú čitateľa k pozitívnemu uvažovaniu a mysleniu, zatiaľ čo prekvapujúce rozprávania vyúsťujú do negatívneho a emotívnejšieho zmyšľania. V prípade pozitívnych reflexií, odvodených z fiktívnych príbehov, ľahšie dochádza k akceptovaniu nimi ponúkaného obrazu sveta, než k jeho odmietaniu. K tomu sa ešte pridáva účinok činiteľov, akými sú miera konzistencie príbehu, úroveň jeho emotívnosti a zhoda kreovaného obrazu sveta s predstavami príjemcu.

Podľa autoriek sú spôsoby vnímania a prijímania fikcie rozličné. V texte uvádzané komentáre a vysvetlenia sú však príliš zjednodušené a nepresvedčivé, i keď – odhliadnuc od niektorých plytkých názorov – monografia obsahuje aj overené fakty, ako napríklad to, že dospelí si často zamieňajú fikciu s pravdou, ale markantnejšie to pozorujeme na deťoch. Mnohí autori súhlasia s tvrdením, že čitatelia sa stotožňujú s fiktívnymi postavami práve preto, aby dočasne unikli od seba samých. Prínosom je myšlienka, že fiktívny svet (literárny, filmový) nedokáže príjemcovi odpovedať na dôležité otázky, abscentuje však vysvetlenie, v ktorých prípadoch a kedy je nápomocný, a to do istej miery znižuje vedeckú hodnotu tohto textu.

Z analyzovanej monografie vzniká dojem, akoby uvedená publikácia uviazla na polceste. Žiadalo by sa do nej zaradiť rozsiahlejšie doplňujúce závery vypracované interdisciplinárnym kolektívom nielen z humanitných (literárnovedných), ale aj prírodných (oblasť neuropsychológie) vied.

Pre knihovníctvo je problematika fikcie veľmi prínosná, najmä z praktického hľadiska. Za žiadnych okolností by sa nemalo ustúpiť od kolektívneho komunikovania fiktívnych textov. Dôkazom toho je už existencia niektorých publikácií.

O PREDVÍDANÍ [*]

CLARKE, Rachel Ivy: *Design Thinking*. Chicago : American Library Association/Neal-Schuman, 2020, 59 s. ISBN 978-0-8389-1792-3.

Pri výbere kníh do rubriky Zo zahraničnej odbornej literatúry uplatňujem rozličné hľadiská, riadiac sa pritom pravidlom, že existuje množstvo kritérií, ktoré treba akceptovať, poprípade modifikovať tak, aby sa vytvorila a vznikla pestrá, podľa možností čo najširšia panoráma publikácií z knižničného odboru, ktorá by určovala a zároveň aj mohla posúdiť hodnotu, resp. kvalitu diel. Občas sa spolieham na odporúčania vydavateľov, avšak niekedy je to zavádzajúce, klamlivé, čo sa potvrdilo aj v nasledujúcom prípade.

Publikácia vydaná asociáciou ALA, navyše v spolupráci s dosiaľ solídnym vydavateľstvom Neal-Schuman, by ešte donedávna bola zárukou určitej kvality, ktorú by malo podporiť aj odporúčanie odborníčky ALA v oblasti prognózy a plánovania budúcnosti knižníc, zverejňované aj v kníhkupeckých oznamoch. Čo viac môže takejto knihe chýbať? Moja odpoveď znie – všetko. Chýba vyššia kvalita, užšie prepojenie teórie s praxou a tiež obyčajná poctivosť. Ukazuje sa, že vydavateľstvo Neal-Schuman už neexistuje ako samostatný subjekt a nezávislý redaktor, ale sa spojilo s vydavateľstvom ALA do jednej spoločnosti, a preto sa už navzájom nekontrolujú. In-

formácie o tejto udalosti nie sú nikde dostupné, a tak sa táto dôležitá skutočnosť ukrýva pred čitateľskou verejnosťou. Otvorene povedané: asociácia knižníc nehovorí svojim členom celú pravdu, ale ráta i naďalej s platením poplatkov. Vyzerá to tak, že niečo nie je v poriadku. Knižovníctvo ako profesia malo lepšie aj horšie okamihy, avšak vždy patrilo do kategórie poctivých profesií. Lenže pri tomto pokuse o podvod v rámci redakčnej ponuky sa o čestnom konaní vôbec nedá hovoriť, pričom podvedení sú výlučne knihovníci. Všeobecná mienka o americkom knihovníctve nie je rovnaká. Jedným z dôvodov jeho negatívneho hodnotenia je neopodstatnene vysoká mienka o sebe samom, a práve takéto zakopnutie tomu len napomáha. Knižničná veda v zámorí má však aj svoje kvality, preto by bolo lepšie, aby nedochádzalo k podobným incidentom, pretože, ak niekto niečo vie a uverejní to, majú z toho úžitok všetci, bez ohľadu na to, kde sa nachádzajú. Teda ani nízka kvalita publikácie nemôže nikoho uspokojovať.

Všetko sa ale predvídať nedá. Až po prečítaní zakúpenej knihy som zistil, že ide o (literárny) brak. Preto je na mieste otázka, či má zmysel upozorňovať na nevydarené publikácie. Možno aj áno, ale len selektívne, pretože inak by mohol vzniknúť dojem, že v knižničnej oblasti vychádzajú len samé skvostné publikácie. Skutočnosť je však iná, či už v USA alebo kdekoľvek inde vo svete.

Rachel Ivy Clarke je profesorkou na *School of Information Studies* v Syrakúzach. V minulosti pracovala v knižnici, o ktorej tvrdí, že ide len o informačnú inštitúciu, preto by nebolo na škodu, keby si prečítala vyššie spomínanú knihu. Nemožno povedať, že v porovnaní s kvalitou európskych publikácií je publikácia *Design Thinking* na vyššej úrovni. Skôr naopak. Lenže v ostatnom čase sa musíme brániť pred intelektuálnou mizériou.

Referovať o detailoch obsahu tejto knihy je mi trochu proti srsti, keďže so všetkým, o čom kniha pojednáva, sa študenti na univerzitách oboznamovali už pred viac ako polstoročím počas totalitného režimu. Rozhodne nemožno očakávať, že poznatky z minulosti sa zachovali v nezmenenej podobe a že súčasná americká autorka ich bude spájať s poľskými odborníkmi. Ale predsa existuje svetová klasika teórie riadenia, o ktorej treba mať základné vedomosti, ak sa vstupuje do tejto problematiky. Zatiaľ to vyzerá tak, že práve klasikov z tejto disciplíny Rachel Clarkeová nepozná, resp. sa o nich vôbec nezmieňuje⁴, keďže v citáciách neuvádza známe mená, ale dominuje v nich meno samotnej autorky. Pripomína to návod, ako sa má prechádzať cez cestu alebo využívať bankomat. Avšak práve takéto všeobecné a samozrejmé postupy nemožno porovnávať s úvahami týkajúcimi sa knižníc a implementovať ich do problematiky organizácie a riadenia. Ak sa to deje,

potom kvalita odkazov na literatúru zvykne byť mizerná a nereprezentuje profesorskú úroveň, ale ani nepri-
náša nejaké pozoruhodné intelektuálne, koncepcné či praktické pôžitky.

Stručne povedané – autorka sa zameriava na referovanie o prednostiach anticipačného myslenia (progra-
movanie a plánovanie úloh knižníc), ale nejasne odkazuje na praxeologickú triádu (príprava – realizácia
– kontrola), v ktorej exponuje prvú zložku, ale bez užitočných rád a praktických návodov či postupov. Ide
hlavne o autorkino presvedčovanie, aby sa na základe vedeckých procesov uvažovalo o riešení budúcich
problémov a spracovávali sa len vhodné metodické odporúčania, ale sama ich nešpecifikuje, nekonkretizu-
je. V texte však opätovne chýbajú konkrétne rady, ak neberieme do úvahy poukázanie na význam empatie.
Prečo práve na ňu, v knihe nie je uvedená.

V publikácii sa taktiež objavujú návrhy na uplatňovanie prognostického myslenia, čiže na kreativitu, ino-
váciu a tvorivé riešenie problémov, ale len vo forme tzv. „sloganov“. Neurčuje bližšie, kto a do akej miery sa
má zaoberať prognostickým myslením, iba uvádza požiadavku, aby sa nečakalo na to, čo vymyslia ostatní.

Netvrdím, že sa autorka mylí, ale poskytuje všeobecné údaje, ktoré nemotivujú a neprinášajú žiadne zdô-
vodnenie a logické dôkazy. Obzvlášť odradzujúco pôsobia autorkine odkazy na triviálne pramene a do očí
bijúca agitácia. Ako keby niekto rozprával, že kruh by mal byť okrúhly a trojuholník trojuholníkový.

Kniha však naznačuje ešte jeden záver, ktorý je všeobecný a smutný. Knihovníctvo bolo kedysi pomerne
kvalitnou vednou disciplínou (v opačnom prípade by som sa jej nevenoval). Nie je však jednoduché prak-
tizovať ju, pretože si vyžadovala (a naďalej i vyžaduje) spojenie vedeckej reflexie s vedeckou didaktikou
a s praxou v odbore a realizácia je možná iba s najvyšším vypätím síl.

Likvidácia knižného odboru sa začala v minulosti zmenou názvu na bibliológiu (v podstate nič nezname-
najúci pojem v literárnovednom kontexte) a trvá dodnes prostredníctvom zatláčania do kúta predstaviteľmi
z oblasti informačnej vedy, a to aj napriek skutočnosti, že informačná veda je len fragmentom komunikačnej
vedy a nevyžaduje si usúvŕňaznenie s praxou. Možno aj preto si vo vysokoškolskom štúdiu nesporne získala
prevahu. Výsledkom je stav, ktorý všetci poznáme.

Ak by bola celková situácia v knihovníctve dobrá, bola by si vynútila omnoho vyššie vedecké a meritór-
ne požiadavky. A keby si recenzenti poctivo vykonávali svoju prácu, potom by nevyšla ani táto publikácia
a z pani Clarkeovej by sa možno ani nestala žiadna profesorka. Problém je však v tom, že nejde o ojedinelý či
výnimočný prípad. Preto sa zamyslíme nad významom a potrebou nekvalifikovaných explikácií, ktoré prak-
ticky nemožno použiť v praxi. Táto skutočnosť evokuje znepokojujúce myšlienky o knižničnej vede.

PO SUSEDISKY [***]

**Biblijatečny vesnik. Navukovy zbornik. Nr. 11. Minsk : Nacional-
naja Biblioteka Belarusi, 2019, 203 s. ISSN 2308-7315.**

Kvalitu publikácií ovplyvňuje množstvo faktorov, ako aj rozdielny
vedecký, profesijný, autorský a vydavateľský potenciál. Občas sa stretá-
vame so situáciou, že niektorí sa vzdávajú hneď, už v samom začiatku,
ďalší sa snažia dostať zo seba čo najviac. Takýto postoj si zaslúži pochva-
lu a rešpekt, aj v prípade, keď snaha prevláda nad praktickým využitím.

Bieloruská národná knižnica v Minsku sprístupnila čitateľskej verej-
nosti už jedenáste číslo svojej vedeckej ročenky s množstvom zaujíma-
vých, obstojných a sčasti slabých príspevkov. O predchádzajúcich ro-
čenkách sme referovali v časopise *Knižnica*, teraz sa pokúsime čitateľov
informovať o prínose tejto edície, pričom už jej samotné pokračovanie
je prínosom v knihovníckom odbore, avšak uvediem aj námietku,
s ktorou nemusia všetci súhlasiť – že v publikácii sa nachádza iba päť
príspevkov v bieloruskom jazyku, zvyšných šesťnásť je v ruštine. O ob-
sahu a štruktúre však rozhoduje redakcia a redakčná rada.⁵

Posledné vydanie ročenky otvára jej ďalšie desaťročie, preto v nej nachádzame niekoľko sumarizácií o dovtedy publikovaných príspevkoch vo *Vesniku*, o stave bieloruského knihovníctva, ale aj o zaujímavej situácii tamojšieho knižnično-informatologického vzdelávania na vysokých školách II. a III. stupňa. Všeobecne vzaté, v ročenke prevládajú spravodajsko-informačné texty. Redakcia sa zjavne pokúšala o akúsi panorámu, ktorá sumarizovala minulé desaťročie. Kvalita týchto informatívnych textov je však veľmi nevyrovnaná a absentujú príspevky s hodnotiacimi syntézami.

Tvorenie príspevkov s historicko-hodnotiacim aspektom, predovšetkým vo východnej časti Európy, nie je vzhľadom na spoločenské udalosti jednoduchá záležitosť, najmä vtedy, ak sa týkajú prvopočiatkov národného písomníctva. Dobré výsledky v tejto oblasti dosahujú pobaltské krajiny, ale úspechy zaznamenávajú aj v Česku, Poľsku a na Slovensku, a to vďaka rozdielnym jazykom, odlišnostiam v abecede a rozmanitým náboženstvám. Na území Ukrajiny a Bieloruska stále existujú sťažené podmienky, ktoré do istej miery vyplývajú zo spoločenských udalostí a z pretrvávajúcej nadvlády Ruska. O týchto skutočnostiach sme sa zmienili aj v predchádzajúcom hodnotení *Peripetie ukrajinskej knižnej kultúry*, v ktorej sa Tymošk pokúsil očistiť začiatky písomníctva na Ukrajine od rusistického vplyvu. Podobný zámer mal aj Juryj Lavrik z Národného múzea v Minsku. Vo *Vesniku* však uviedol len publikácie, ktoré boli vydané na území dnešného Bieloruska, ale v ruskom jazyku, preto by bolo vhodnejšie uvádzať diela s neskorším vročením, ale s bieloruskou autenticitou.

Marina Rafejeva vo svojom príspevku informuje o veľmi rôznorodom, bohatom a zaujímavom knižnom fonde v Gomelskej regionálnej knižnici, ktorého pôvodným majiteľom bol generál Paskevič, známy aj korupčnou činnosťou, vďaka ktorej nadobudol bohatú zbierku. Z pôvodných 20 000 zväzkov sa zachovalo 6 300, ale aj tie podávajú dobový obraz o stave literatúry z vtedajšieho obdobia. Zachovaný zostatok zbierky je však potrebné usporiadať a spracovať, ale na taký komplexný projekt chýba finančný a ľudský kapitál. Ide o nepriamy, ale smutný signál o stave miestneho knihovníctva. Autorka síce informuje, že zachované dokumenty digitalizovali a pripravili putovnú výstavu, ale chýba spätná väzba.

Zaujímavú správu o osudoch obce Borek (90 kilometrov od Minska) v 19. storočí podáva Ludmila Komarovska (Bieloruská národná knižnica). V minulosti sa obec nazývala Žukov-Borek, pravdepodobne podľa šľachtica s priezviskom Žuk, ktorý ju vyhral v kartách a následne predal Radziwillovcom. Významná kniežacia rodina do obce značne investovala a postavila dôležité objekty, ako mlyn, most, krčmu a kostolík, ktoré sú súčasťou obce dodnes.

Lenže podstatnejšie sú literárne súvislosti. V druhej polovici 19. storočia knieža Radziwill dovolil, aby sa v obci usadilo niekoľko chudobných spisovateľských poľsko-bieloruských rodín, vrátane Ludwika Kondratowicza. Komarovska však neuviedla, že ide o autora, ktorý používal literárny pseudonym *Syrokomla* a zároveň je tvorcom populárnej ruskej básnickej skladby a piesne *Jamščik*.

V ďalšom príspevku Marina Pšibytková (Bieloruská národná knižnica) uvádza, že v Bielorusku je 7 200 verejných, 2 750 školských a 1 527 verejno-školských knižníc. Je však na škodu veci, že autorka neuviedla bližšie informácie o stave knižníc. Zo strohej enumeratívnej správy sa čitateľ nedozvie, či kvalita zodpovedá kvantite. Správa je doplnená o enigmatický dôvetok, že od roku 2016 sa rozširujú informačné služby a digitálny prístup ku knižniciam.

Ešte menej informácií sa dozvedáme z príspevku Natalie Ljuckovej (Bieloruská národná knižnica) o tamojších vysokoškolských knižniciach. V Bielorusku je 42 štátnych vysokých škôl a každá z nich má svoju knižnicu. V ostatnom čase prebiehala redukcia knižničných priestorov, pracovísk, služieb a počtu zamestnancov. Na druhej strane sa zlepšila informatizácia a poskytovanie dištančných služieb. Lenže nič sa neuvádza o štruktúre knižníc. Ide len o prázdne formulovanie viet s nízkou výpovednou hodnotou. Len z neucelených komentárov sa dozvedáme, že celková situácia nie je priaznivá.

V rovnakom štýle je písaný aj príspevok Iriny Chamčin charakterizujúci takmer 16 000 pedagogických a školských knižníc na Ukrajine. Opis služieb a činností knižníc vyzerá ako za najtemnejších sovietskych čias. Možno Tymoškovi, o ktorom sme sa už niekoľkokrát zmienili, preda len niečo uniklo. Je však možné aj to, že ide o dojem vyplývajúci zo zaostalého a skostnateného štýlu citovania v predmetných textoch.

V tomto kontexte sa ako opodstatnený jav príspevok Svetlany Volženinej z knižnice v Jugroch (Rusko), ktorá sa sústreďuje na vzťah verejnosti ku knižniciam a ich dôveryhodnosť.

Autorka s odvolaním sa na prieskumy tvrdí, že najvyššiu dôveru verejnosti v Rusku má pravoslávna cirkev (ktorá vždy posluhovala každej moci). Nasleduje armáda, internet a ďalšie médiá. Knižnice sa

však v rebríčku nenachádzajú. Ak je to pravda, potom je skutočnosť naozaj katastrofálna. Jedným z dôvodov môže byť aj nadmerne vysoká mienka knižníc o sebe, k verejnosti sa správajú povýšenecky, preto sa dostávajú do izolácie. Ide o tzv. „postsovietsky syndróm“ separovania sa verejných a školských knižníc od mladej a najmladšej generácie. Na prekonanie tohto nepriaznivého stavu je potrebné vynaložiť veľa úsilia v priebehu 10 – 15 rokov, aby sa postoj mladých ľudí ku knižniciam stal prijateľnejší. Vo Volženinej príspevku je veľa pravdy.

Otázkam čitateľskej gramotnosti sa venuje Jelena Dolgopolová (Bieloruská národná knižnica), ktorá v solídnom príspevku, zaradenom na začiatok ročenky, zastáva názor, že mnohé sovietske analýzy o tamojších čitateľoch mohli byť prínosom, ale znehodnotil ich nános ideologizácie a prehnaná agitácia, že v ZSSR je všetko najlepšie. S jej výrokom súhlasíme, obdobne ako aj s tézou, že ich teoretický model čitateľa sa nijako nezhodoval a ani nezodpovedá s realitou. Pretože reálneho čitateľa nedokázali identifikovať a ani prezentácie čitateľov neboli imponujúce. Podľa autorky sa v Bielorusku už dlhšiu dobu usilujú analyzovať čítanie detí a mládeže, preto uskutočnili rozbor cirkulácie kníh bieloruských autorov. Nedostatkom je, že sa v texte neuvádzajú žiadne výsledky z tohto výskumu a absentuje aj zmienka o čítaní kníh od celosvetovo uznávaného prozaika Vasila Bykova, ktorý písal svoje úžasné poviedky a romány v bieloruskom a ruskom jazyku. Jediný konkrétny údaj v tomto príspevku je, že na základe prieskumu v istej komunite v meste Sluck zaznamenali pokles záujmu o odbornú literatúru.

Vzdelávaniu knihovníkov a knižničných vedcov sa v ročenke venuje niekoľko príspevkov. Zdá sa však, že bolonský systém vzdelávania neplatí pre všetky európske krajiny. Julia Galkovskaja (Moskovská štátna univerzita kultúry a umenia) uvádza, že knižničnovedné štúdium (aspirantské aj magisterské) existuje v Minsku už 75 rokov. Z jej príspevku jednoznačne vyplýva informačný profil štúdia, ale nespomenula jazyk, v ktorom sa na univerzite prednáša, preto nadobúdame dojem, že môže ísť o zásadné a veľmi škodlivé obmedzenie rozsahu vedomostí, ktoré sa týkajú inštitucionálnych procesov. V uvedenom kontexte taktiež nevidujeme racionálny profil absolventa tohto štúdia. Rozprávanie o praktickej orientácii na spoločnosť s cieľom relevantne vzdelávať je až neslušným frázaním.

O systéme vzdelávania mladých knihovníkov a ich uplatnení na trhu práce v súvislosti s odbornou kvalifikáciou píše Jekaterina Zapoľskaja (Bieloruská národná knižnica), čím sa do istej miery potvrdzujú naše obavy o skutočnom prepojení vzdelania s praxou. Možno sme prehnané kritickí, keďže nevieme, ako to v skutočnosti vyzerá aj inde. V Bielorusku a v Rusku sa vedecký titul kandidát vied (v súčasnosti u nás doktor filozofie) v minulosti udeľoval len v Moskve a Leningrade. Takéto vedecké hodnosti existujú aj v odboroch knižničná veda a informačné štúdie, v súčasnosti ich môžu absolventi získať už aj v Minsku na Bieloruskej štátnej univerzite kultúry a umenia. O knižnično-informatologických úspechoch univerzity (výstupom je 20 kandidačných, 1 habilitačná – habilitoval Roman Motulsky a 3 profesorské práce) informovali Míkolaj Jacevič a Viera Kasap. Opäť išlo len o enumeratívne (navyše nepresné, pretože v zhrnutiach vzájomné porovnávanie nesedia) sumarizovanie záverečných prác.

Dokumentáciu vzájomnej spolupráce univerzity v Minsku so zahraničnými inštitúciami sa usiluje usporiadať a priblížiť Jelena Kozlenko, pričom sa zameriava na vedecké výsledky bieloruských a zahraničných vedcov. Ani z tejto správy nevyplýva žiadny panoramatický obraz o vedeckej činnosti univerzity.

Je to už 11 rokov, čo vychádza *Vesnik*, a preto sa redakcia rozhodla zhodnotiť desaťročné úspechy a úlohu zverila Natalii Bieriozkinej z Bieloruskej štátnej univerzity kultúry a umenia. V príspevku je viditeľná snaha o objektívne posúdenie uplynulej dekády, avšak napriek tomu boli hodnotenia bezdôvodne vysoké (vzhľadom na úroveň predchádzajúcich ročníkov). Hoci uvedenej edícii prajem, myslím si, že ich kvalita nie je až taká dobrá, i keď niektoré príspevky sú vskutku pozoruhodné. Vo všeobecnosti sa všetci snažíme vytvárať dojem, že to, čo chceme povedať, je nadmieru dôležité, preto po tejto stránke bieloruský almanach nepredstavuje nič nezvyčajné.

Sama autorka otvorene priznáva, že indexy vedeckej hodnoty publikácií v tomto periodiku nepatria k najvyšším. Celkovo je v zborníku 189 textov, z toho 160 (85 %) z pera bieloruských autorov, hlavne z Bieloruskej národnej knižnice v Minsku. Neuvádza sa však, koľko z nich bolo v bieloruskom a koľko v ruskom jazyku, pretože ruština prevláda aj v textoch domácich autorov.

Po rusky píšu i zahraniční prispievatelia, hlavne z Ruska, Ukrajiny, Poľska a Azerbajdžanu. Medzi citovanými autormi prevládajú Bielorusi – R. Motulsky, T. Kuzmič, zo zahraničných práve Rusi – J. Stoljarov, S. Miatlina, J. Melentieva. V tomto regióne ide o pomerne známe mená.

Podstatné je, že periodikum tohto druhu vôbec existuje a udržiava si celkom slušnú odbornú a vedeckú úroveň. Sústreďuje sa najmä na otázky bieloruského knihovníctva, lebo práve to je dôležité. Pozitívne je aj vydávanie príspevkov (i keď len čiastočne) v bieloruskom jazyku, ktorých, dúfajme, bude časom viac, pretože k národnému prebudeniu, pravdepodobne, dôjde.

Preložil Mgr. Tomasz Trancygier

POZNÁMKY

- ¹ Wolf, Maryanne: *Reader, come home*. New York : Harper Collins, 2018.
- ² Marianne Wolfová hovorí o týchto úrovniach čítania: 1. dobrá, 2. priemerná, 3. ľahko prekonateľné problémy, 4. objavujú sa väčšie problémy, 5. veľké ťažkosti a problémy, 6. dyslexia.
- ³ Domnievam sa, že všetko sa zjavne naraz odmietnuť nedá.
- ⁴ Napríklad H. Fayol (1844 – 1925) a funkcie riadenia, H. Le Chatelier (1850 – 1936) a cyklus organizovanej činnosti, L. von Mises (1881 – 1973) a praxeologický cyklus.
- ⁵ Riaditeľom redakcie je L. Kiruchina a redakčnú radu vedie prof. Dr. R. Matulski, riaditeľ Národnej knižnice v Bielorusku, ktorý ako mladý knihovník absolvoval študijnú cestu do poľských knižničných centier a výskumných knižníc.